

**Analyzing Cognitive Warfare in the Collapse of the Syrian Political System:
Dimensions, Tools, and Consequences**

Hadi Rajabi¹

Received Date: 2025/02/27

Accept Date: 2025/07/27

Cite: Rajabi, H. (2026). Analyzing Cognitive Warfare in the Collapse of the Syrian Political System: Dimensions, Tools, and Consequences. *Crisis Studies of the Islamic World*, 13(1), 173-205.

DOI: 10.22034/csiw.2026.734797

Extended Abstract

The Syrian crisis, one of the most complex contemporary conflicts, has provided a platform for the widespread use of cognitive warfare. This warfare, utilizing tools such as international media, social networks, and psychological operations, has targeted changing public perception, undermining political legitimacy, and deepening ethnic and social divisions. This research, conducted using a descriptive-analytical method and framed within critical discourse analysis and cognitive warfare theories, examines the dimensions, tools, and consequences of cognitive warfare in Syria. Findings show that media and social networks, through emotional storytelling, fake news, information bombardment, and shocking images, steered domestic and international public opinion towards targeted narratives. These narratives emphasized the inefficiency of the government, structural corruption, and human tragedies, weakening Syria's legitimacy and increasing international pressure. The social consequences included weakening national cohesion, social polarization, exacerbating ethnic and sectarian divisions, and growing public disillusionment, ultimately undermining the country's political and social foundations. The study emphasizes that cognitive warfare not only influences social behavior but also serves as a strategy to alter political and social structures, highlighting the need for effective strategies to manage similar crises and counter cognitive warfare.

Keywords: Cognitive warfare; Syrian crisis; Critical discourse analysis; International media; Social networks

¹. Internal Security Group, Faculty of Security, University of Applied Police Sciences, Tehran, Iran.
rajabi7772@gmail.com

Introduction

The Syrian crisis, which began in 2011, evolved into one of the most complex and multidimensional conflicts of the contemporary era, with its domestic, regional, and international dimensions expanding simultaneously over time. Beyond the military and political arenas, the crisis also became a field for the emergence and expansion of new forms of warfare, including cognitive warfare. By focusing on altering perceptions, beliefs, attitudes, and behaviors among individuals and social groups, cognitive warfare seeks to influence how audiences perceive reality and make decisions through the control and direction of information flows. Within this framework, international media, social media platforms, psychological operations, narrative construction, disinformation, emotionally charged images, and information overload constitute some of the instruments capable of shaping public opinion and reinforcing particular discourses.

The Syrian crisis represents a significant case of the interconnection between military, political, and cognitive warfare. During the early stages of the crisis, Bashar al Assad retained varying degrees of support among segments of Syrian society. Several factors contributed to this situation, including the state's security apparatus, concerns among religious minorities regarding the rise of extremist groups, the economic and political ties of certain social groups to the government, and support from Iran and Russia. However, the continuation of the crisis, the escalation of violence, economic deterioration, corruption, widespread displacement, the failure of reform efforts, and the state's declining capacity to manage the crisis contributed to a gradual decline in public support. At the same time, international media and social media platforms, through selective representations of the crisis, the highlighting of humanitarian tragedies, and the dissemination of narratives concerning governmental inefficiency, corruption, and violence, contributed to changes in public perceptions of the Syrian political system.

The central research problem emerges from this context: How did cognitive warfare, through the use of media and digital instruments, affect public perceptions, social behavior, political legitimacy, and national cohesion in Syria, and what role did it play in weakening the country's political structure? The significance of this issue lies in the fact that cognitive warfare is not limited merely to the transmission of information; rather, at a deeper level, it affects emotions, identity, trust, attitudes, and collective behavior. In the Syrian crisis, emotional narrative construction, disinformation, hashtag campaigns, crisis related images and videos, citizen journalism, and the use of social media created an extensive arena for competition among competing narratives.

Accordingly, this study aims to identify the instruments and mechanisms of cognitive warfare during the Syrian crisis, examine their effects on public perceptions and social behavior, and analyze their role in delegitimizing the political system and weakening Syria's political and social foundations. The

main research question is: How did cognitive warfare, relying on media and digital instruments, contribute to the erosion of political legitimacy and ultimately to the collapse of the Syrian state? The research hypothesis is that cognitive warfare, through systematic efforts to influence public perceptions and social behavior, contributed to the erosion of public trust, the weakening of political legitimacy, and the decline of social cohesion, thereby undermining the foundations of governance in Syria.

1. Research Method and Theoretical Framework

This study employs a descriptive analytical approach to examine the instruments, actors, and consequences of cognitive warfare during the Syrian crisis. The research data were collected from academic sources, international reports, global media outlets, official documents, and content published on social media platforms. The analysis combines thematic analysis and discourse analysis. Thematic analysis was used to identify and categorize the principal themes associated with the instruments, objectives, actors, and consequences of cognitive warfare, while discourse analysis was employed to examine the relationships among language, narrative, power, and ideology in representations of the Syrian crisis. The research process consisted of data collection, data coding, identification of central themes, and analysis of the roles played by cognitive warfare actors and instruments.

The theoretical framework of the study is based on the integration of cognitive warfare theory and critical discourse analysis. Within cognitive warfare theory, the primary objective is to influence the cognitive domain of society and transform norms, values, beliefs, attitudes, and behaviors. From this perspective, information is employed as a strategic instrument, while techniques such as psychological operations, information overload, disinformation, the manipulation of images and videos, and the construction of competing narratives are used to alter public perceptions. Accordingly, the erosion of public trust, the creation of social divisions, polarization, and influence over decision making processes are considered among the major consequences of cognitive warfare.

Critical discourse analysis, meanwhile, examines the relationship among language, power, and ideology and demonstrates how language and discourse can contribute either to the reproduction of power or to the challenging of existing power relations. This approach examines, at the levels of description, interpretation, and explanation, the linguistic characteristics of texts, the relationship between texts and their sociopolitical contexts, and the ways in which power relations are reproduced or contested. Accordingly, media organizations, through their selection of particular words, images, and narratives, can influence audience perceptions and reinforce or undermine dominant discourses.

The integration of these two approaches makes it possible to examine simultaneously the instruments and processes of cognitive warfare. Cognitive

warfare theory explains mechanisms such as psychological operations, information overload, and narrative construction, whereas critical discourse analysis explains how power and ideology are produced and reproduced through language and media narratives. This integrated framework is therefore employed to examine how public perceptions were transformed, how the political system was delegitimized, and how social behavior was influenced during the Syrian crisis.

2. Discussion

The findings indicate that cognitive warfare during the Syrian crisis constituted a multidimensional process that employed a combination of media, digital, and psychological instruments to influence public perceptions. These instruments can be categorized into three principal dimensions: targeted visual representation and narrative construction; social media as a cognitive battlefield; and psychological operations and influence over public perceptions.

The first-dimension concerns emotional imagery and purposeful storytelling. The dissemination of images of victims, particularly children, as well as images and videos depicting destruction and highlighting humanitarian tragedies, had a significant emotional impact on audiences. Likewise, the repeated use of concepts such as "murderous," "repressive," and "illegitimate" within antigovernment narratives contributed to consolidating a particular image of the Syrian political system. From the perspective of critical discourse analysis, this process demonstrates the role of language and representation in constructing the meaning of a crisis and directing audience interpretations.

The second dimension involves social media, which became an important arena for competing narratives during the Syrian crisis. Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, Telegram, and WhatsApp facilitated the rapid dissemination of information, the organization of protests, the circulation of images and videos, and communication among different actors. Hashtag campaigns, multiple user accounts, emotionally charged content, disinformation, fake accounts, and automated bots were among the instruments identified in the study. This environment enabled crisis related narratives to circulate more rapidly and reach wider audiences, thereby influencing both domestic and international public opinion.

According to the data presented in the study, social media played a significant role in providing Syrians with access to information about the crisis. The survey cited in the research indicates that 73.2 percent of respondents obtained information related to the Syrian crisis through Facebook, while 64.8 percent considered cyberspace to have played a significant role in increasing youth participation. Furthermore, 79.5 percent of respondents believed that electronic media played an effective role in expanding freedom of information and transparency. These findings

demonstrate the importance of social media in shaping public opinion and reinforcing crisis related narratives.

The third dimension concerns psychological operations and attempts to influence public perceptions. Information overload, the dissemination of contradictory information, the creation of a sense of urgency, fearmongering, the use of influencers, and emotional storytelling were among the techniques identified in the study. The objective of these techniques was to create confusion, undermine trust in official sources, increase perceptions of insecurity, and spread public pessimism and hopelessness.

An analysis of the objectives of cognitive warfare in Syria demonstrates that these objectives were interconnected across several levels. The first objective was to undermine the legitimacy of the political system through negative narrative construction, the cultivation of distrust, and the creation of a moral dichotomy between the government and its opponents. The second was to promote social polarization and intensify ethnic and sectarian divisions by highlighting differences and reproducing divisive narratives. The third was to weaken the morale and cohesion of military and security forces through information overload, rumor dissemination, and the cultivation of perceptions of defeat and hopelessness.

At the social level, the dissemination of images of victims and the highlighting of humanitarian tragedies contributed to intensifying feelings of powerlessness and despair. At the international level, hashtags, emotional narratives, and media reports contributed to mobilizing public opinion against the Syrian government and increasing international pressure. Furthermore, the creation of a persistent sense of insecurity, the encouragement of migration, and declining trust in institutions and social relations were among the other consequences identified by the study. At the same time, the prominence of opposition narratives could contribute to the emergence of a spiral of silence among government supporters and increase their tendency toward self-censorship.

In terms of actors, the Syrian cognitive warfare environment involved the Syrian government, foreign governments, regional states, opposition groups, non-governmental organizations, media organizations, citizen journalists, and independent activists. The Syrian government relied on state media and the discourse of the "fight against terrorism" to reconstruct its legitimacy. However, weaknesses in strategic communication and the effective use of social media limited its capacity to compete in the narrative domain. In contrast, foreign and regional actors and opposition groups employed media and social media platforms to strengthen antigovernment narratives. Human rights organizations also played a role in shaping international public opinion by publishing reports and documentation concerning humanitarian conditions and human rights.

Overall, the findings demonstrate that cognitive warfare in Syria was not limited to the dissemination of information; rather, it constituted a process

aimed at influencing perceptions, emotions, identities, and social behavior. Through particular representations of the crisis and the acceleration of narrative dissemination via social media, media organizations, together with psychological operations and information overload, contributed to weakening public trust and political legitimacy. Consequently, cognitive warfare, in interaction with economic crisis, violence, corruption, displacement, and weak governance, contributed to the erosion of the social and political foundations of the Syrian system.

3. Conclusion and Suggestions

This study demonstrates that cognitive warfare during the Syrian crisis was a multidimensional phenomenon that produced significant political, social, cultural, and psychological consequences. International media and social media platforms, through narrative construction, emotional representation, selective reporting, the dissemination of images and videos, and information overload, played an important role in shaping public perceptions of the crisis. Critical discourse analysis demonstrated that language, images, and media narratives were not merely instruments for transmitting information; they also contributed to reproducing particular discourses and weakening the Syrian government's official discourse. Cognitive warfare theory further demonstrated how such narratives and information could be employed to influence the attitudes, emotions, and behaviors of individuals and social groups.

One of the most important findings of the study concerns the role of delegitimization in the process of weakening the Syrian political system. The continuous representation of the government as an inefficient, corrupt, and repressive structure, combined with the highlighting of humanitarian tragedies and the dissemination of negative narratives, contributed to declining public trust and the erosion of social capital. At the same time, social polarization, the intensification of ethnic and sectarian divisions, growing hopelessness, self-censorship, and migration weakened social cohesion. From this perspective, cognitive warfare should not be regarded as the sole cause of the Syrian crisis; rather, it interacted with political, economic, social, and security factors and contributed to the broader process of weakening the foundations of governance. Within the framework of this article, the continuation of this process ultimately contributed to the weakening of the political structure and the fall of Bashar al Assad's government in 2024.

Based on the findings, effective management of similar crises requires serious attention to the cognitive and informational dimensions of contemporary conflicts. Strengthening strategic communication, enhancing the capacity to produce credible narratives, increasing public trust, promoting information transparency, improving media literacy, and developing greater awareness of the mechanisms through which disinformation spreads are among the approaches that can be derived from the findings of this study for

addressing the consequences of cognitive warfare. Furthermore, preserving social cohesion, reducing the underlying conditions of polarization, and strengthening social capital can contribute to reducing societal vulnerability to divisive narratives. The Syrian experience demonstrates that crisis management in the networked era cannot be confined to the military and political domains; rather, it requires simultaneous attention to public perceptions, information flows, narratives, and the communication environment of society.

تحلیل جنگ شناختی در فروپاشی نظام سیاسی سوریه: ابعاد، ابزارها و پیامدها

هادی رجبی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۹

استناد: رجبی، هادی. (۱۴۰۵). تحلیل جنگ شناختی در فروپاشی نظام سیاسی سوریه: ابعاد، ابزارها و پیامدها. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱۳(۱)، ۲۰۵-۱۷۳.

۱۷۳

DOI: 10.22034/csiw.2026.734797

چکیده

بحران سوریه به عنوان یکی از پیچیده‌ترین منازعات معاصر، بستری برای بهره‌برداری از جنگ شناختی فراهم کرده است. این جنگ، با استفاده از رسانه‌های بین‌المللی، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی، بر تغییر ادراک عمومی، تضعیف مشروعیت سیاسی و اجتماعی و تشدید شکاف‌های قومی و اجتماعی تمرکز داشته است. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و چارچوب‌های نظری تحلیل گفتمان انتقادی و جنگ شناختی، ابعاد، ابزارها و پیامدهای جنگ شناختی در سوریه را بررسی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با روایت‌سازی احساسی، انتشار اخبار جعلی و بمباران اطلاعاتی، افکار عمومی داخلی و بین‌المللی را به سمت روایت‌های هدفمند سوق داده‌اند. این روایت‌ها با برجسته‌سازی ناکارآمدی دولت، فساد ساختاری و فجایع انسانی، مشروعیت نظام سوریه را تضعیف و فشارهای بین‌المللی را افزایش داده‌اند. پیامدهای اجتماعی این جنگ شامل تضعیف انسجام ملی، قطبی‌سازی اجتماعی، تشدید شکاف‌های قومی و مذهبی و افزایش ناامیدی عمومی بوده است که در نهایت به تضعیف بنیان‌های سیاسی و اجتماعی کشور انجامید و منجر به سقوط دولت بشار اسد در سال ۲۰۲۴ شد. این مطالعه بر ضرورت تدوین راهبردهای مؤثر برای مدیریت بحران‌های مشابه و مقابله با پیامدهای جنگ شناختی تأکید می‌کند.

واژگان کلیدی: جنگ شناختی، بحران سوریه، تحلیل گفتمان انتقادی، رسانه‌های بین‌المللی، شبکه‌های

اجتماعی

^۱. استادیار رشته علوم سیاسی، گروه امنیت داخلی، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین. rajabi7772@gmail.com

مقدمه

بحران سوریه که از سال ۲۰۱۱ آغاز شد، به یکی از پیچیده‌ترین منازعات عصر حاضر تبدیل شده است که ابعاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی گسترده‌ای دارد. این بحران، علاوه بر درگیری‌های نظامی و سیاسی، عرصه‌ای برای شکل‌گیری و گسترش جنگ شناختی بوده است؛ پدیده‌ای که به‌عنوان یکی از ابزارهای نوین منازعات در دنیای معاصر، نقش چشمگیری در تغییر ادراک عمومی، هدایت افکار و بازتولید گفتمان‌های مسلط داشته است. جنگ شناختی، با استفاده از رسانه‌های بین‌المللی، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی، توانسته است به یکی از عوامل اصلی در پیچیدگی، پایداری و در نهایت، سقوط دولت سوریه تبدیل شود. یکی از ابعاد برجسته این جنگ، تلاش بازیگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای شکل‌دهی به روایت‌هایی بود که از طریق اخبار جعلی، تصویرسازی احساسی و بازنمایی گزینشی واقعیت‌ها، مشروعیت نظام سیاسی سوریه را به چالش کشیدند. این فرایند نه تنها انسجام اجتماعی و وحدت ملی را تضعیف کرد، بلکه با تعمیق شکاف‌های اجتماعی، گسترش ناامیدی عمومی و تحریک رفتارهای اعتراضی، زمینه‌های فروپاشی ساختار حکمرانی را فراهم آورد. بدین ترتیب، مشروعیت‌زدایی نه صرفاً یک پیامد، بلکه مقدمه‌ای برای تسریع در زوال و سقوط دولت سوریه شد. در این میان، بازیگران متعدد توانستند از شرایط شکل گرفته برای پیشبرد منافع ژئوپلیتیک خود بهره‌برداری کنند. همچنین، آثار جنگ شناختی فراتر از ابعاد سیاسی، نسل‌های آینده را نیز با چالش‌هایی چون تخریب ارزش‌های فرهنگی و فرسایش سرمایه اجتماعی مواجه ساخته است.

پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی و بهره‌گیری از چارچوب‌های نظری مرتبط در پی واکاوی ابعاد مختلف جنگ شناختی در بحران سوریه است. اهداف تحقیق شامل شناسایی ابزارهای مورد استفاده، تحلیل تأثیر آن‌ها بر ادراک عمومی و رفتار اجتماعی و بررسی نقش آن در مشروعیت‌زدایی و فروپاشی ساختارهای سیاسی این کشور است. سؤال اصلی آن است که چگونه جنگ شناختی با اتکا بر رسانه و ابزارهای دیجیتال، به تضعیف مشروعیت و در نهایت سقوط دولت سوریه منجر شده است؟ فرضیه آن نیز بر این مبناست که جنگ شناختی از رهگذر تأثیرگذاری بر ادراک عمومی و رفتار اجتماعی، به شکلی سازمان‌یافته به فروپاشی اعتماد عمومی و تضعیف بنیان‌های حکمرانی انجامیده است. مطالعه این پدیده می‌تواند درک بهتری از کارکرد جنگ شناختی در منازعات مدرن فراهم آورده و به تدوین راهبردهای مؤثر در مدیریت بحران‌های مشابه یاری رساند.

۱- چارچوب نظری

۱-۱- پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش در حوزه جنگ شناختی و بحران سوریه نشان می‌دهد که این پدیده با ابعاد متنوع خود، توجه پژوهشگران را به بررسی نقش رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و بازیگران مختلف در شکل‌دهی به روایت‌ها و گفتمان‌های بحران جلب کرده است. در این بخش، به مرور مطالعات مرتبط با تأثیر جنگ شناختی بر انسجام اجتماعی، مشروعیت سیاسی و پایداری بحران سوریه پرداخته می‌شود تا زمینه‌ای برای تحلیل دقیق‌تر این پدیده فراهم شود.

مهدی‌زاده و دیگران (۱۳۹۲)؛ (Mahdizadeh & al., 2013) در پژوهش خود با عنوان «مقایسه برساخت رسانه‌ای منازعه سوریه در اخبار تلویزیونی صدا و سیما ج.ا.ا. و بی‌بی‌سی فارسی» با روش تحلیل گفتمان انتقادی و نشانه‌شناسی، به بررسی بازنمایی درگیری‌های سوریه در دو رسانه پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد بی‌بی‌سی فارسی با تمرکز بر مؤلفه‌هایی مانند حقوق بشر، گذار سیاسی و محکومیت افراطیون مذهبی و شبکه یک سیما ج.ا.ا. با تأکید بر امنیت، حمایت از جبهه مقاومت و نفی مداخله غرب، به بازنمایی این بحران پرداخته‌اند. این تفاوت‌ها ناشی از چارچوب‌های گفتمانی و ایدئولوژیک متفاوت دو رسانه است.

حامدی‌شیروان و دیگران (۱۳۹۴)؛ (Hamedi Shirvan al., 2015) در پژوهش خود با عنوان «بررسی بازنمایی یک‌سویه و جانب‌دارانه تحولات سوریه در منابع خبری غرب» با استفاده از رویکرد ایدئولوژیک تامپسون و روش‌های مشروع‌سازی، پنهان‌سازی، چیزوارگی و چندپارگی، به تحلیل متون خبری پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد رسانه‌های غربی با راهبردهایی مانند عقلانی‌سازی، افتراق، مجهول‌سازی و حسن‌تعبیر، رویدادهای سوریه را بر اساس منافع و ایدئولوژی خود بازنمایی کرده و به قطب‌بندی و تشدید اختلافات پرداخته‌اند.

علی‌یاری و رنجبر (۱۴۰۳)؛ (Aliyari & Ranjbar, 2024) در پژوهشی با عنوان «راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مجموعه امنیتی خاورمیانه با تأکید بر قدرت هوشمند (مطالعه موردی بحران عراق و سوریه)» با روش توصیفی-تحلیلی نشان دادند که ایران با به‌کارگیری ترکیبی از ابزارهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، شامل دیپلماسی فعال منطقه‌ای، تقویت محور مقاومت، بسیج مردمی و عملیات نظامی هوشمند، موفق به تثبیت جایگاه راهبردی خود در بحران‌های عراق و سوریه شده است. این مطالعه مؤید آن است که رویکرد هوشمندانه ایران موجب ارتقای نقش آن در معادلات امنیتی خاورمیانه گردید.

سعیدی‌راد و میرجلیلی (۱۴۰۲)؛ (Saeidi Rad & Mirjalili, 2023) در مقاله‌ای با عنوان «علل پایداری بحران‌های جهان اسلام از زمان شکل‌گیری بیداری اسلامی تاکنون» با روش توصیفی-

تحلیلی به بررسی عوامل تداوم بحران‌ها در بحرین، عراق، سوریه و اردن پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد عدم تمایل دولت‌ها به تغییرات ساختاری در توزیع قدرت و تداوم مشکلات اجتماعی، مهم‌ترین دلایل پایداری این بحران‌ها بوده است. این مطالعه مؤید آن است که تا زمانی که رابطه دولت - جامعه دگرگون نشود، بحران‌ها در منطقه تداوم خواهند یافت.

چرخ‌انداز و دیگران (۱۴۰۳)؛ (Charkh Andaz & al., 2024) در پژوهش خود با عنوان «بررسی علل تغییر سیاست‌های راهبردی دولت ترکیه در سوریه (۲۰۲۰-۲۰۲۳)» با روش تحلیلی-تبیینی به بررسی تغییرات سیاست خارجی ترکیه در قبال سوریه پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد عوامل متعددی، از جمله شخصیت اردوغان، وضعیت نابسامان اقتصادی ترکیه، مسائل امنیت ملی و مسئله پناهیجویان سوری، در تغییر سیاست‌های راهبردی ترکیه مؤثر بوده‌اند.

باغبان‌کندری (۱۴۰۳)؛ (Baghban Kandari, 2024) در پژوهش خود با عنوان «همپوشانی و تعارض منافع اعضای شورای امنیت ملل متحد در بحران سوریه (۲۰۱۱-۲۰۲۳)» با روش تحلیلی-توصیفی به بررسی منافع اعضای شورای امنیت پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد تعارض منافع میان قدرت‌های بزرگ، مانند روسیه و چین در مقابل ایالات متحده و متحدانش، مانع از اتخاذ راهکارهای پایدار برای حل بحران سوریه شده و شورای امنیت در این زمینه ناکام مانده است.

یگانه (۱۴۰۳)؛ (Yeganeh, 2024) در پژوهش خود با عنوان «دولت ورشکسته و پدیده افراط‌گرایی: تحلیلی بر ظهور گروه تروریستی داعش در سوریه» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و چارچوب نظری دولت ورشکسته، به بررسی علل نفوذ داعش در سوریه پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد ساختار سیاسی ناقص، بحران اقتصادی، از دست رفتن مشروعیت دولت و فشارهای سیستمیک، زمینه‌ساز نفوذ و گسترش داعش در سوریه شده‌اند.

کاظمی و دیگران (۱۴۰۲)؛ (Kazemi & al., 2023) در پژوهش خود با عنوان «تعارض منافع بازیگران و تداوم در پایداری بحران سوریه» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی نقش تعارض منافع بازیگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در تداوم بحران سوریه پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد اصرار بازیگران بر قواعد بازی برد-باخت و عدم تمایل به مصالحه سیاسی، یک بازی حاصل جمع صفر را شکل داده که مانع از دستیابی به راه‌حل پایدار شده است. این وضعیت چشم‌انداز مثبتی برای حل بحران در کوتاه‌مدت ارائه نمی‌دهد.

مهرابیان و دیگران (۱۴۰۱)؛ (Mehrabian & al., 2022) در پژوهش خود با عنوان «بررسی علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و آزمون T-Test، به بررسی علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در بحران سوریه پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که علایق ترکیه شامل عمق استراتژیک، رهبری جهان اسلام و بهره‌برداری از رود فرات و

منابع نفتی بوده و نگرانی‌های این کشور شامل خودمختاری کردها، نفوذ ایران و تهدید تروریسم تکفیری است.

دریب (۱۳۹۸)؛ (Dreeb, 2019) در پژوهش خود با عنوان «نقش رسانه‌های مجازی در مسئله سوریه و تأثیر آن بر اندیشه‌های سیاسی جوانان سوریه» به بررسی تأثیر رسانه‌های اینترنتی بر مشارکت سیاسی جوانان سوریه پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مانند فیسبوک نقش مهمی در شکل‌دهی به افکار عمومی و افزایش مشارکت سیاسی جوانان سوریه ایفا کرده‌اند.

ویبل‌هاوس-برام و همکاران (۲۰۲۴)؛ (Wiebelhaus-Brahm et al., 2024) در مقاله‌ای با عنوان «عدالت رسانه‌های اجتماعی و بسیج صلح برای سوریه» به بررسی نقش داده‌های شبکه‌های اجتماعی در فرآیند عدالت انتقالی در جنگ داخلی سوریه می‌پردازند. آن‌ها با تجزیه و تحلیل داده‌های توییتر، یوتیوب و وبلاگ‌ها نشان می‌دهند که کاربران رسانه‌های اجتماعی بیشتر بر جلب توجه به فجایع جنگ تمرکز داشته‌اند تا ترسیم چشم‌اندازی برای عدالت در سوریه.

الیاس (۲۰۲۴)؛ (Elias, 2024) در مقاله‌ای با عنوان «آرشیوهای ویدئویی انقلاب سوریه: یک آزمایش رسانه‌ای» به تحلیل تأثیر دیجیتالی شدن اسناد بصری انقلاب سوریه می‌پردازد. وی در این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه این اسناد، که در ابتدا برای بسیج عمومی تولید شده بودند، به ابزاری برای بازتاب حافظه و فقدان برای نسل تبعیدی انقلابیون سوریه تبدیل شده‌اند.

پارکینسون (۲۰۲۳)؛ (Parkinson, 2023) در مقاله‌ای با عنوان «واقعیت‌های گزارش نشده: اقتصاد سیاسی داده‌های رسانه‌ای» به شکاف بین انتظارات پژوهشگران از داده‌های رسانه‌ای و واقعیت‌هایی که این داده‌ها نشان می‌دهند، می‌پردازد. وی تأکید می‌کند که داده‌های رسانه‌ای بیشتر تحت تأثیر مکان، هویت و اولویت‌های رسانه‌ای خبرنگاران هستند تا اینکه بازتابی بی‌طرف از واقعیت‌های جاری باشند.

کاندویت (۲۰۲۳)؛ (Conduit, 2023) در مقاله‌ای با عنوان «اقتدارگرایی دیجیتال و واگذاری قدرت اقتدارگرایانه: بررسی هکرهای میهن‌پرست سوریه» به نقش هکرهای میهن‌پرست در حفظ و تثبیت رژیم اقتدارگرای سوریه می‌پردازد. وی استدلال می‌کند که اینترنت به رژیم‌ها امکان می‌دهد فرایند واگذاری اقتدارگرایانه را به صورت آگاهانه و هدفمند مدیریت کنند و فاصله‌ای کنترل شده بین خود و هکرها ایجاد کنند که به منظور حفظ بقا و ثبات رژیم استفاده می‌شود.

پیشینه‌های مورد بررسی در حوزه جنگ شناختی و بحران سوریه، عمدتاً بر جنبه‌های خاصی مانند نقش رسانه‌های بین‌المللی، تأثیر شبکه‌های اجتماعی و بازنمایی گفتمان‌های بحران تمرکز داشته‌اند. با این حال، مقاله حاضر با رویکردی جامع‌تر، به تحلیل چندبعدی جنگ شناختی در بحران سوریه می‌پردازد و تلاش می‌کند ارتباط میان ابزارهای جنگ شناختی، پیامدهای اجتماعی، سیاسی

و فرهنگی و پایداری بحران را به صورت یکپارچه بررسی کند. وجه تمایز این پژوهش در مقایسه با پیشینه‌های موجود، استفاده از چارچوب نظری ترکیبی تحلیل گفتمان انتقادی و نظریه جنگ شناختی برای تبیین بهتر پویایی‌های این جنگ و پیامدهای چند لایه آن در سطح داخلی و بین‌المللی است. همچنین، این مقاله به‌طور خاص بر نقش هم‌زمان بازیگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در بازتولید و تقویت بحران تأکید دارد که در مطالعات پیشین کمتر به آن پرداخته شده است.

۲-۱- مبانی مفهومی

۱-۲-۱- جنگ شناختی^۱

جنگ شناختی به معنای هدف قرار دادن قوه شناختی عموم مردم و نخبگان جامعه هدف از طریق تغییر هنجارها، ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارها است. این نوع جنگ نه تنها به تغییر رفتار فردی و جمعی می‌پردازد، بلکه به تغییر شکل‌های فرهنگی و اجتماعی نیز توجه دارد. جنگ شناختی، شکل پیشرفته‌تر، عمیق‌تر و وسیع‌تری از جنگ روانی است که مبتنی بر استفاده از رسانه‌های نوین و جامعه شبکه‌ای است. در این نوع جنگ، هدف عمده، مدیریت ادراک و برداشت از طریق استفاده از ابزارهای رسانه‌ای و دیجیتال است که به‌ویژه در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای تولید و توزیع اطلاعات، شایعات و اخبار جهت‌دار مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ابزارها قادرند افکار و احساسات افراد را تحت تأثیر قرار دهند و در نتیجه، فرایند تصمیم‌گیری و رفتارهای اجتماعی و سیاسی آن‌ها را تغییر دهند (Lloyd, 2016).

۲-۲-۱- مهندسی افکار عمومی^۲

مهندسی افکار عمومی در این رویکرد، به استفاده از قدرت رسانه‌ها و فنون ارتباطی - تبلیغی توسط حاکمان و کارگزاران رسانه‌ای اشاره دارد که قادر به دست‌کاری اذهان شهروندان هستند. این فرایند در جهت ایجاد افکار عمومی به نفع منافع خود و نه منافع عمومی صورت می‌گیرد. مهندسی افکار عمومی به‌عنوان یک ارتباط انسانی، فرایندی پیچیده است که با هدف تغییر در اعتقادات، ارزش‌ها یا نگرش‌ها انجام می‌شود. این فرایند، ترکیبی از شناخت‌ها، احساس‌ها و آمادگی برای عمل در مورد یک شیء یا اندیشه است. به‌طور کلی، مهندسی افکار عمومی به معنای تلاش موفق برای تأثیرگذاری بر نگرش‌های فردی از طریق ارتباط است، در شرایطی که متقاعد شونده تا حدی از آزادی برخوردار است (شعبانی سارویی، ۱۳۹۴: ۸۵) (Shabani Saroui, 2015: 85).

¹. Cognitive Warfare

². Public Opinion Engineering

۳-۱- مبانی نظری پژوهش: تلفیق نظریه جنگ شناختی و تحلیل گفتمان انتقادی

۱-۳-۱- نظریه جنگ شناختی^۱

نظریه جنگ شناختی یکی از مفاهیم نوظهور در مطالعات استراتژیک و امنیتی است که به بررسی استفاده از اطلاعات و داده‌ها برای تأثیرگذاری بر افکار، ادراک و رفتار افراد و جوامع می‌پردازد (Lupovici, 2020). این نظریه در فضای بین‌رشته‌ای مطالعات ارتباطات، علوم نظامی و روان‌شناسی اجتماعی توسعه یافته و هدف اصلی آن، تأثیرگذاری بر ذهنیت افراد از طریق ابزارهای ارتباطی و رسانه‌ای است (Dandeker, 2019). جنگ شناختی به عنوان بخشی از جنگ‌های مدرن، با استفاده از ابزارهایی مانند شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های جهانی، محتوای احساسی و روایت‌های جهت‌دار، تلاش می‌کند تا برداشت عمومی از واقعیت را تغییر دهد (Thomas, 2021). در این جنگ، اطلاعات به عنوان یک سلاح استراتژیک به کار می‌رود و بمباران اطلاعاتی، استفاده از اخبار جعلی، دست‌کاری تصاویر و ویدئوها و ایجاد روایت‌های متناقض، از ابزارهای اصلی آن به شمار می‌روند (Biddle, 2022). بر اساس این نظریه، عملیات روانی و بمباران اطلاعاتی به عنوان دو تکنیک اصلی جنگ شناختی، نقش مهمی در تضعیف اعتماد عمومی به نهادها، ایجاد شکاف‌های اجتماعی و قطبی‌سازی جوامع ایفا می‌کنند (Pomerantsev, 2015). جنگ شناختی نه تنها به دنبال ایجاد اختلال در فرایندهای تصمیم‌گیری سیاسی است، بلکه درصدد تغییر ادراک و باورهای عمومی و هدایت آن‌ها به سمت اهداف از پیش تعیین شده است (Rid, 2020). در مجموع، نظریه جنگ شناختی بر این فرض استوار است که در جوامع مدرن، کنترل اطلاعات و تغییر ادراک عمومی می‌تواند به اندازه قدرت نظامی در تغییر نتایج یک بحران مؤثر باشد (Nissen, 2015).

۲-۳-۱- نظریه تحلیل گفتمان انتقادی^۲

تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) یک رویکرد بین‌رشته‌ای است که به بررسی رابطه میان زبان، قدرت و ایدئولوژی می‌پردازد و نقش زبان در بازتولید قدرت و نابرابری‌های اجتماعی را تحلیل می‌کند (Fairclough, 1995). این نظریه توسط نظریه پردازانی مانند نورمن فرکلوف^۳، تئون ون دایک^۴ و روث وداک^۵ توسعه یافته و بر این اصل استوار است که زبان نه تنها ابزاری برای انتقال اطلاعات، بلکه وسیله‌ای برای اعمال قدرت و ایجاد هژمونی است (Van Dijk, 2008). بر اساس این نظریه،

^۱. Cognitive Warfare Theory

^۲. Critical Discourse Analysis

^۳. Norman Fairclough

^۴. Teun A. van Dijk

^۵. Ruth Wodak

گفتمان‌ها مجموعه‌ای از متون، سخنان و پیام‌ها هستند که در یک بستر اجتماعی - سیاسی تولید و بازتولید می‌شوند و اهداف خاصی مانند مشروعیت‌بخشی به قدرت، شکل‌دهی به افکار عمومی و ایجاد نظم اجتماعی دارند (Wodak & Meyer, 2009). در این چارچوب، گفتمان‌ها از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به ابزاری برای تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و باورهای عمومی تبدیل می‌شوند. تحلیل گفتمان انتقادی شامل سه سطح اساسی است:

- ۱) توصیف^۱: تحلیل ویژگی‌های زبانی متن مانند واژگان، ساختار دستوری و شیوه‌های بیان.
- ۲) تفسیر^۲: بررسی روابط میان متن و بستر اجتماعی-سیاسی که در آن تولید شده است.
- ۳) توضیح^۳: تحلیل چگونگی بازتولید یا به چالش کشیدن روابط قدرت و ایدئولوژی از طریق گفتمان (Fairclough, 2003).

تحلیل گفتمان انتقادی بر این باور است که رسانه‌ها و زبان، قدرت زیادی در بازتولید هژمونی و مشروعیت‌بخشی به ساختارهای قدرت دارند و با انتخاب واژگان، تصاویر و روایت‌های خاص، می‌توانند افکار عمومی را در جهت منافع خاصی هدایت کنند (Van Leeuwen, 2008). در نهایت، نظریه تحلیل گفتمان انتقادی نشان می‌دهد که قدرت و ایدئولوژی چگونه از طریق گفتمان‌ها و زبان بازتولید می‌شوند و چگونه این فرایند می‌تواند به تقویت یا تضعیف ساختارهای اجتماعی و سیاسی منجر شود (Chouliaraki & Fairclough, 1999).

تلفیق نظریه جنگ شناختی و تحلیل گفتمان انتقادی به‌عنوان چارچوب نظری این پژوهش، امکان درک چند بعدی بحران سوریه را فراهم می‌کند. نظریه جنگ شناختی بر سازوکارهایی مانند بمباران اطلاعاتی، عملیات روانی و روایت‌سازی تأکید دارد، درحالی‌که تحلیل گفتمان انتقادی به بررسی فرایندهای بازتولید قدرت و ایدئولوژی از طریق زبان و روایت‌های رسانه‌ای می‌پردازد. این تلفیق به تحلیل عمیق‌تر تأثیرگذاری بر افکار عمومی، تثبیت یا تضعیف مشروعیت نظام‌های سیاسی و نقش قدرت در این فرایندها کمک می‌کند. جنگ شناختی به‌عنوان ابزار و تحلیل گفتمان به‌عنوان فرایند، در کنار هم نشان می‌دهند که چگونه اطلاعات و روایت‌ها بر ادراک جمعی تأثیر می‌گذارند و گفتمان‌های مسلط را بازتولید می‌کنند.

۲- روش‌شناسی

این پژوهش با رویکرد تحلیلی-توصیفی و با هدف بررسی ابزارها، بازیگران و تأثیرات جنگ شناختی بر افکار عمومی در بحران سوریه انجام شده است. داده‌های مورد استفاده از منابع معتبر

¹. Description

². Interpretation

³. Explanation

علمی، گزارش‌های بین‌المللی، رسانه‌های جهانی و شبکه‌های اجتماعی گردآوری شده و با استفاده از ابزارهایی مانند اسناد مکتوب، تصاویر و داده‌های دیجیتال تحلیل شده‌اند. تحلیل داده‌ها از دو روش اصلی «تحلیل مضمون» و «تحلیل گفتمان» بهره گرفته است. در تحلیل مضمون، تلاش شده است تا مضامین کلیدی مرتبط با ابزارها و پیامدهای جنگ شناختی شناسایی و دسته‌بندی شوند. از سوی دیگر، تحلیل گفتمان به بررسی نحوه تأثیرگذاری زبان و روایت‌های رسانه‌ای بر شکل‌دهی افکار عمومی پرداخته است. این روش، رابطه میان زبان، قدرت و ایدئولوژی را در پیام‌های رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی مورد توجه قرار داده است.

مراحل پژوهش شامل شناسایی و گردآوری اطلاعات، کدگذاری داده‌ها، شناسایی مضامین محوری و تحلیل نقش بازیگران و ابزارهای جنگ شناختی بوده است. نتایج پژوهش به بررسی تأثیر تکنیک‌های جنگ شناختی بر افکار عمومی سوریه و نقش بازیگران داخلی و خارجی در بازتولید گفتمان‌های مسلط پرداخته است. اعتبار پژوهش با تکیه بر معیارهایی نظیر انسجام در تحلیل داده‌ها و استفاده از منابع متنوع ارزیابی شده و تلاش شده است نتایج به گونه‌ای تدوین شوند که قابلیت تعمیم به بحران‌های مشابه را داشته باشند. انتخاب روش کیفی و ترکیبی تحلیل مضمون و تحلیل گفتمان، به دلیل ماهیت پیچیده و چند لایه جنگ شناختی، انعطاف‌پذیری لازم برای تحلیل عمیق لایه‌های روان‌شناختی، اجتماعی و اطلاعاتی را فراهم کرده است.

۳- بررسی تاریخی بحران سوریه

بحران سوریه که از سال ۲۰۱۱ آغاز شد، به عنوان یکی از پیچیده‌ترین و طولانی‌ترین منازعات قرن بیست و یکم شناخته می‌شود. این بحران ابتدا به عنوان بخشی از جنبش‌های بهار عربی آغاز شد؛ جنبش‌هایی که هدف آن‌ها مبارزه با فساد، بی‌عدالتی اجتماعی و ناکارآمدی دولت‌ها در کشورهای عربی بود. در سوریه نیز اعتراضات از شهر درعا آغاز و به سرعت به شهرهای دیگر گسترش یافت. این بحران در سال‌های بعد به یک جنگ داخلی گسترده تبدیل شد و بازیگران داخلی و خارجی متعددی در آن مداخله کردند.

۳-۱- عوامل حمایت از بشار اسد در سال ۲۰۱۱

در آغاز بحران سوریه، بشار اسد از حمایت نسبی در میان بخش‌هایی از جامعه سوریه برخوردار بود. عوامل کلیدی این حمایت به شرح زیر است:

- ۱) ساختار اقتدارگرای دولت: دولت سوریه تحت رهبری بشار اسد دارای ساختار امنیتی و اطلاعاتی قدرتمندی بود که هرگونه اعتراض و نافرمانی را به شدت سرکوب می‌کرد. این ساختار امنیتی باعث ترس در میان بسیاری از مردم شد و آن‌ها را به سکوت یا حمایت از نظام

وادر کرد.

۲) حمایت اقلیت‌های مذهبی: اقلیت‌های علوی، مسیحی و برخی از دروزها، از بیم آینده‌ای نامعلوم و قدرت‌گیری گروه‌های اسلام‌گرا، از بشار اسد حمایت کردند. این اقلیت‌ها نگران بودند که در صورت سقوط نظام، با سرکوب و خشونت از سوی گروه‌های رادیکال مواجه شوند.

۳) پشتیبانی اقتصادی و سیاسی از سوی طبقه متوسط و نخبگان اقتصادی: بخش‌هایی از طبقه متوسط شهری و نخبگان اقتصادی، به دلیل پیوندهای اقتصادی و سیاسی خود با دولت، منافعتشان را در ادامه حکومت بشار اسد می‌دیدند.

۴) رسانه‌های دولتی و کنترل اطلاعات: رسانه‌های دولتی سوریه با ارائه روایت‌های خاص از اعتراضات و معرفی معترضان به عنوان «تروریست» و «عوامل خارجی»، تلاش کردند افکار عمومی را به نفع دولت بسیج کنند.

۵) حمایت بازیگران خارجی: کشورهای ایران و روسیه، به عنوان متحدان استراتژیک سوریه، از بشار اسد حمایت نظامی، مالی و دیپلماتیک کردند و این مسئله در تثبیت موقت جایگاه او در آغاز بحران مؤثر بود.

۳-۲- دلایل کاهش حمایت از بشار اسد در سال‌های بعد

با ادامه بحران و تشدید خشونت‌ها، حمایت عمومی از بشار اسد به تدریج کاهش یافت. عوامل کلیدی این کاهش حمایت عبارت‌اند از:

۱) افزایش خشونت و سرکوب‌های گسترده: استفاده از سلاح‌های سنگین، بمباران مناطق مسکونی و حملات شیمیایی منجر به کشتار گسترده غیرنظامیان شد و تصویر دولت سوریه در میان حامیان اولیه آن خدشه‌دار شد.

۲) وخامت اوضاع اقتصادی: بحران اقتصادی ناشی از جنگ، نابودی زیرساخت‌ها، افزایش بیکاری و تورم شدید باعث شد بخش‌های زیادی از مردم از دولت فاصله بگیرند.

۳) گسترش فساد دولتی: فساد مالی و اداری در میان مقامات دولتی سوریه به شدت افزایش یافت و این مسئله موجب نارضایتی و بی‌اعتمادی عمومی شد.

۴) مهاجرت و آوارگی گسترده: میلیون‌ها نفر از شهروندان سوری مجبور به ترک خانه و کاشانه خود شدند. این مسئله فشار زیادی بر جامعه سوریه وارد کرد و دولت را در مدیریت بحران ناتوان نشان داد.

۵) از بین رفتن امید به اصلاحات: بشار اسد در ابتدای بحران وعده‌هایی مبنی بر اصلاحات سیاسی

و اقتصادی داد؛ اما این وعده‌ها هرگز محقق نشدند. این ناکامی به سرخوردگی و ناامیدی مردم از دولت منجر شد.

۶) روایت‌های رسانه‌ای و جنگ شناختی: رسانه‌های بین‌المللی و شبکه‌های اجتماعی با انتشار مداوم تصاویر و ویدئوهای خشونت‌آمیز، نقش مهمی در تضعیف مشروعیت نظام سوریه ایفا کرده و به بستری برای بسیج افکار عمومی جهانی علیه دولت تبدیل شدند.

۷) تغییرات در ترکیب اجتماعی و سیاسی جامعه: با طولانی شدن بحران، ترکیب اجتماعی جامعه سوریه تغییر کرد. نیروهای نظامی و شبه‌نظامی غیررسمی در بخش‌های مختلف کشور قدرت گرفتند و اقتدار دولت مرکزی تضعیف شد.

در نتیجه، حمایت اولیه از بشار اسد در سال ۲۰۱۱ بیشتر ناشی از ساختار امنیتی دولت، حمایت اقلیت‌های مذهبی و کنترل اطلاعات بود. اما در سال‌های بعد، با گسترش سرکوب، تشدید بحران اقتصادی، فساد دولتی و ناکارآمدی در مدیریت بحران، حمایت عمومی به شدت کاهش یافت. علاوه بر این، جنگ شناختی و روایت‌های رسانه‌ای مسلط در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های بین‌المللی نقش مهمی در تغییر نگرش عمومی نسبت به نظام سوریه داشتند. این عوامل در کنار هم، منجر به فرسایش مشروعیت بشار اسد در میان بخش‌های وسیعی از جامعه سوریه شدند.

۴- یافته‌های پژوهش: جنگ شناختی در بحران سوریه؛ ابزارها و روش‌ها

در ادامه با استفاده از داده‌های کیفی و تحلیل محتوای رسانه‌ای و اجتماعی، مانند مقالات علمی، گزارش‌های بین‌المللی، اسناد رسمی و محتوای منتشر شده در رسانه‌های جهانی و شبکه‌های اجتماعی به بررسی تأثیر جنگ شناختی در بحران سوریه می‌پردازیم. در ابتدا، جدول زیر به بررسی روش‌های جنگ شناختی در بحران سوریه می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه این جنگ به عنوان ابزاری پیچیده و چند لایه برای تأثیرگذاری بر ادراک عمومی و تغییر نگرش‌های اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است. این روش‌ها در سه محور اصلی شامل «تصویرسازی و روایت‌پردازی هدفمند»، «شبکه‌های اجتماعی به عنوان میدان جنگ شناختی» و «عملیات روانی و تأثیرگذاری بر ادراک عمومی» طبقه‌بندی شده‌اند. هر یک از این محورها با استفاده از ابزارها و تکنیک‌های خاص خود، نقش مؤثری در تشدید بحران، تضعیف مشروعیت دولت سوریه و افزایش شکاف‌های اجتماعی ایفا کرده‌اند. جدول زیر جزئیات این روش‌ها و ابزارها را به صورت ساختاریافته ارائه می‌دهد.

جدول ۱- ابزارها و روش‌های جنگ شناختی در بحران سوریه

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
روش‌های جنگ شناختی در بحران سوریه	تصویرسازی احساسی	استفاده از تصاویر کودکانی که زیر آوار مانده‌اند یا قربانی خشونت شده‌اند.
	داستان‌سرایی هدفمند	روایت‌هایی که دولت سوریه را مسئول مستقیم بحران معرفی می‌کنند.
	تکرار پیام‌های کلیدی	استفاده از عباراتی مانند «دولت قاتل»، «سرکوبگر» و «غیرمشروع» برای تثبیت این مفاهیم در ذهن مخاطبان.
شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان میدان جنگ شناختی	هشتگ‌سازی هماهنگ و هدفمند	هشتگ‌هایی مانند #SaveSyria و #AssadCrimes به‌سرعت به ترند جهانی تبدیل شدند.
	ربات‌های مجازی ^۱	تولید انبوه محتوا توسط ربات‌ها و حساب‌های جعلی برای گسترش پیام‌های خاص.
	انتشار اخبار جعلی ^۲	انتشار محتوای ساختگی و ویدئوهای دستکاری‌شده برای تحریک احساسات عمومی.
	Deep Fakes	استفاده از ویدئوهای جعلی و تصاویر ساختگی برای تحریف واقعیت.
	پلتفرم‌های رمزگذاری‌شده ^۳	استفاده از تلگرام و واتس‌اپ برای هماهنگی اعتراضات و انتقال اطلاعات حساس.
عملیات روانی و تأثیرگذاری بر ادراک عمومی	بمباران اطلاعاتی ^۴	انتشار حجم انبوهی از اطلاعات متناقض و متضاد برای ایجاد سردرگمی و تضعیف اعتماد به منابع رسمی.
	ایجاد حس فوریت ^۵	القای این باور که وضعیت بحرانی‌تر از آن است که به‌راحتی قابل مدیریت باشد.

^۱. Bots^۲. Fake News^۳. Encrypted Platforms^۴. Information Overload^۵. Sense of Urgency

انتشار مداوم تصاویر و ویدئوهای خشونت‌آمیز و صحنه‌های وحشتناک.	ترس افکنی ^۱	
استفاده از شخصیت‌های مشهور و خبرنگاران شهروندی برای بازنشر پیام‌های کلیدی و جلب توجه جهانی.	استفاده از اینفلوئنسرها ^۲	
ساخت روایت‌هایی از رنج و عذاب مردم که تأثیر عاطفی عمیقی بر مخاطبان داشت.	داستان‌سرایی احساسی ^۳	

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ شناختی در بحران سوریه به‌عنوان یک راهبرد پیچیده و چند لایه، با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی، تأثیر عمیقی بر افکار عمومی و انسجام اجتماعی سوریه گذاشته است. این یافته‌ها در چارچوب دو مبنای نظری، تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) و نظریه جنگ شناختی، قابل تفسیر هستند و نشان می‌دهند که چگونه زبان، روایت‌ها و ابزارهای رسانه‌ای به تغییر ادراک عمومی و بازتولید گفتمان‌های مسلط منجر شده‌اند.

۴-۱- رسانه‌ها به‌عنوان ابزار جنگ شناختی

رسانه‌های بین‌المللی نظیر الجزیره، العربیه، CNN، BBC عربی و رویترز، نقش مؤثری در تولید و بازتولید روایت‌های مربوط به بحران سوریه ایفا کرده و از اعتماد گسترده‌ای در میان مخاطبان برخوردار بوده‌اند. به‌عنوان نمونه، شبکه «سوریا الشعب»، مستقر در لندن و تحت مدیریت مخالفان، با هدف تضعیف دولت سوریه، برنامه‌هایی ضدحکومتی پخش می‌کرد. در کنار این رسانه‌ها، برخی رسانه‌های منطقه‌ای نیز در ایجاد و تشدید بحران نقش داشتند. «آورینت نیوز»، مستقر در استانبول و تحت مالکیت «محمد غسان عبود»، با پخش برنامه‌هایی در حمایت از معارضان و تضعیف دولت فعالیت می‌کرد. همچنین، شبکه «حلب‌الیوم»، مستقر در ترکیه و با مدیریت شورایی مخفی، به انتشار اخبار و برنامه‌های ضد دولتی می‌پرداخت. تحلیل گفتمان انتقادی نشان می‌دهد که این رسانه‌ها با استفاده از زبان و واژگان احساسی، به‌عنوان ابزاری برای مشروعیت‌زدایی از دولت سوریه عمل کردند. گفتمان‌هایی مبتنی بر «فساد ساختاری»، «ناتوانی دولت در مدیریت بحران» و «نمایش فجایع انسانی» در این رسانه‌ها به کار گرفته شدند. این رسانه‌ها از کلمات کلیدی نظیر «بحران»، «فروپاشی» و «خشونت» استفاده کرده و دولت سوریه را به‌عنوان عامل اصلی بحران معرفی کردند. در سطح بین‌المللی نیز، بازنمایی گزینشی واقعیت‌ها توسط این رسانه‌ها به توجیه مداخلات خارجی و بازسازی

¹. Fear Mongering

². Influencers

³. Emotional Storytelling

گفتمان‌های ضد دولتی منجر شد. براساس نظریه جنگ شناختی، این روایت‌ها به‌عنوان سلاحی برای ایجاد شکاف اجتماعی و تضعیف اعتماد عمومی به دولت عمل کردند. این رسانه‌ها با استفاده از تکنیک‌هایی مانند نمایش تصاویر احساسی (کودکان قربانی و فجایع انسانی)، انتشار مداوم اخبار ناامیدکننده و اخبار جعلی، حس ناتوانی و ترس را در میان مردم گسترش دادند. در نتیجه، رسانه‌های مخالف با بهره‌گیری از ابزارهای جنگ شناختی نظیر بمباران اطلاعاتی و روایت‌سازی احساسی، توانستند تأثیر عمیقی بر نگرش عمومی گذاشته و گفتمان‌های خود را بازتولید کنند.

۲-۴- شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان میدان جنگ شناختی

شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر، فیسبوک و تلگرام در بحران سوریه به ابزارهای کلیدی برای اجرای جنگ شناختی تبدیل شدند. این پلتفرم‌ها نقش مهمی در هشتگ‌سازی هماهنگ، انتشار اخبار جعلی، تولید محتوای دست‌کاری‌شده (مانند Deep Fakes)، استفاده از ربات‌های مجازی و هماهنگی اعتراضات از طریق پلتفرم‌های رمزگذاری‌شده داشتند. این فضا به میدان جنگ روایت‌ها بدل شد؛ جایی که محتواهای احساسی و جهت‌دار به‌صورت گسترده منتشر می‌شدند. از منظر تحلیل گفتمان، شبکه‌های اجتماعی به بستری برای تولید و بازتولید گفتمان‌های متضاد تبدیل شدند، به‌طوری‌که هر گفتمان تلاش می‌کرد بر ادراک و رفتار مخاطبان تأثیر بگذارد. بر اساس نظریه جنگ شناختی، اطلاعات منتشر شده در این پلتفرم‌ها از طریق تکرار و برجسته‌سازی مفاهیم خاص، توانستند ادراک عمومی را به سمت اهداف مطلوب هدایت کرده و شکاف‌های اجتماعی و قومی را تعمیق بخشند. پیش از بحران سوریه، رسانه‌های اجتماعی نظیر فیسبوک و سایت‌های خبری، منابع اصلی اطلاعات در این کشور بودند. نظرسنجی انجام شده در سال ۱۳۹۸ نشان داد که ۷۳.۲٪ از پاسخ‌دهندگان اطلاعات مرتبط با بحران سوریه را از فیسبوک دریافت می‌کردند. این رسانه‌ها نه تنها ابزاری برای دسترسی به اطلاعات بودند، بلکه به‌عنوان ابزاری برای بسیج افکار عمومی و ترویج روایت‌های متضاد عمل می‌کردند. همچنین، ۶۴.۸٪ از پاسخ‌دهندگان اذعان داشتند که فضای مجازی نقش قابل توجهی در افزایش مشارکت جوانان سوریه داشته است. کاهش اعتماد عمومی به رسانه‌های سنتی و حرکت کاربران به سمت رسانه‌های دیجیتال نیز تأیید شده است، به‌گونه‌ای که ۷۹.۵٪ از پاسخ‌دهندگان معتقد بودند رسانه‌های الکترونیک در گسترش آزادی اطلاعات و شفافیت نقش مؤثری دارند (دریب، ۱۳۹۸) (Dreeb, 2019). این یافته‌ها تأثیر عمیق شبکه‌های اجتماعی در شکل‌دهی افکار عمومی و بازتولید روایت‌ها در بحران سوریه را نشان می‌دهد. در ادامه، به برخی مصادیق فعالیت‌های شبکه‌های اجتماعی در بحران سوریه اشاره می‌شود:

۱) در آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱، فیس بوک یکی از پلتفرم‌های اصلی برای سازمان‌دهی اعتراضات بود. گروه‌های مخالف دولت سوریه با ایجاد صفحاتی مانند «Syrian Revolution 2011» به سازمان‌دهی اعتراضات و انتشار اخبار و تصاویر مرتبط با تظاهرات پرداختند.

۲) در سال‌های اخیر، هشتک‌های تأثیرگذار در توییتر (X) مانند #SaveAleppo، #Syria، #SyrianRefugees و #AssadCrimes به‌طور گسترده‌ای استفاده شدند و میلیون‌ها توییت با این هشتک‌ها منتشر گردید که برای جلب توجه جهانیان به وضعیت حلب و پناهجویان سوری به کار گرفته شدند. همچنین، بسیاری از معارضان و فعالان سیاسی با ایجاد حساب‌های کاربری در توییتر (X)، به انتشار دیدگاه‌ها و هماهنگی فعالیت‌های خود پرداختند. افرادی مانند «دکتر شجاع» با نام کاربری @TheDoctorSyria به انتشار گزارش‌های میدانی و جلب حمایت بین‌المللی پرداختند. «الاتلاف الوطنی السوری» با ۱۳۹.۵ هزار دنبال‌کننده، اخبار و بیانیه‌های ضد دولتی را منتشر می‌کرد. «بشار الاسد»، حسابی با ۲۸۱.۷ هزار دنبال‌کننده، به طنز سیاسی علیه بشار اسد و حکومت سوریه می‌پرداخت.

۳) در یوتیوب هزاران ویدئو از درگیری‌ها، تظاهرات و نقض حقوق بشر در سوریه منتشر شده است. برخی از این ویدئوها میلیون‌ها بازدید داشته و تأثیر بسزایی در جلب توجه بین‌المللی به بحران سوریه داشته‌اند. به‌عنوان مثال، ویدئوی معروف «کودک سوری که برادرش را از زیر آتش نجات می‌دهد» با میلیون‌ها بازدید، احساسات مردم سوریه و جهانیان را برانگیخت. این ویدئو فقط احساسات را بر نمی‌انگیخت، بلکه انزجار مخاطبان از ناکارآمدی نظام سیاسی سوریه را نیز به همراه داشت. همچنین، برخی کانال‌های یوتیوب به‌طور مستقل اخبار و تحلیل‌های مرتبط با بحران سوریه را منتشر می‌کردند که در شکل‌دهی به افکار عمومی مؤثر بود. کانال «Syrian Observatory for Human Rights» ویدئوهایی از نقض حقوق بشر و درگیری‌ها را منتشر می‌کرد تا افکار عمومی را تحت تأثیر قرار دهد. «القناة التاسعة» با ۲۳۸ هزار مشترک، به پوشش تحولات سوریه از دیدگاه معارضان می‌پرداخت. شریف السیرافی، خبرنگار مخالف بشار اسد با ۱.۱۴ میلیون مشترک، محتوای ضد دولتی تولید و منتشر می‌کرد.

۴) در اینستاگرام، کاربران با انتشار تصاویر مرتبط با بحران سوریه، سعی در جلب توجه جهانیان و نشان دادن ابعاد انسانی درگیری‌ها داشتند. هزاران تصویر از وضعیت انسانی و خرابی‌های جنگ در اینستاگرام به اشتراک گذاشته شد. حساب‌هایی مانند @syrian.children با انتشار

تصاویر کودکان آسیب‌دیده، سعی در جلب همدردی و حمایت بین‌المللی داشتند. برخی کمپین‌های بین‌المللی با استفاده از اینستاگرام به جمع‌آوری کمک‌های بشردوستانه و افزایش آگاهی عمومی درباره وضعیت سوریه پرداختند. کمپین‌هایی مانند #StandWithSyria با انتشار تصاویر و داستان‌های شخصی، به افزایش آگاهی عمومی درباره بحران سوریه پرداختند.

۵) شبکه‌های اجتماعی مانند واتس‌آپ و تلگرام نیز با ایجاد ارتباطات امن و انتشار سریع اطلاعات، برای هماهنگی میان معارضان و سازمان‌دهی تجمعات مورد استفاده قرار گرفتند. همچنین، از طریق گروه‌ها و کانال‌های مختلف، اخبار و اطلاعات به سرعت در میان کاربران منتشر می‌شد.

۶) همچنین، بسیاری از وبلاگ‌نویسان و خبرنگاران مستقل با استفاده از وبلاگ‌ها و وبسایت‌های خبری مستقل، با انتشار مقالات و گزارش‌های تحلیلی، به بررسی ابعاد مختلف بحران سوریه پرداختند. به عنوان مثال، وبلاگ «Syria Freedom Forever» مقالات و گزارش‌هایی در حمایت از معارضان و نقد دولت سوریه منتشر می‌کرد. در طول سال‌های گذشته، برخی وبسایت‌ها به افشای اسناد و اطلاعات محرمانه مرتبط با دولت سوریه و معارضان پرداختند که در شکل‌دهی به افکار عمومی تأثیرگذار بود. وبسایت‌هایی مانند «WikiLeaks» اسنادی مرتبط با دولت سوریه را منتشر کردند که به تضعیف اعتبار دولت انجامید.

۴-۳- اهداف جنگ شناختی در بحران سوریه

جنگ شناختی در بحران سوریه به عنوان ابزاری مؤثر برای تأثیرگذاری بر ادراک عمومی و تغییر نگرش‌ها به کار گرفته شد. این جنگ با اهدافی چند لایه و در سطوح سیاسی، اجتماعی، نظامی و روان‌شناختی دنبال شد تا مشروعیت نظام سیاسی را تضعیف، انسجام اجتماعی را فروپاشد و جامعه را به سمت بی‌ثباتی و انفعال سوق دهد. در این راستا، رسانه‌های بین‌المللی، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی به عنوان ابزارهای اصلی مورد استفاده قرار گرفتند. جدول زیر، اهداف اصلی جنگ شناختی در بحران سوریه را در قالب مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه تبیین می‌کند.

جدول ۲- اهداف جنگ شناختی در سوریه

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
بازنمایی دولت سوریه به عنوان یک ساختار فاسد و بی‌رحم که توانایی پاسخ‌گویی به مطالبات مردم	روایت‌سازی منفی	تضعیف مشروعیت نظام سیاسی سوریه

را ندارد.		
القای این باور که دولت سوریه قادر به مدیریت بحران و تأمین امنیت شهروندان خود نیست.	تقویت احساس بی‌اعتمادی	
نمایش دولت به‌عنوان عامل اصلی بحران و مخالفان به‌عنوان قهرمانان آزادی و حقوق بشر.	ایجاد دوگانگی اخلاقی	
بازتولید گفتمان‌های تفرقه‌افکنانه میان گروه‌های قومی و مذهبی.	تقویت تعصبات قومی و مذهبی	
ایجاد و گسترش روایت‌هایی که اقوام و مذاهب مختلف را در مقابل یکدیگر قرار می‌دادند.	تشدید اختلافات داخلی	قطبی‌سازی اجتماعی و شکاف‌های قومی-مذهبی
برجسته‌سازی اختلافات و نارضایتی‌های تاریخی برای تقویت بی‌اعتمادی متقابل.	افزایش بی‌اعتمادی میان گروه‌های اجتماعی	
انتشار گسترده اطلاعات متناقض درباره وضعیت جنگ و پیروزی‌های مخالفان.	بمباران اطلاعاتی	
القای این باور که پیروزی نظام سوریه غیرممکن است.	ایجاد حس ناامیدی	کاهش روحیه و انسجام نیروهای نظامی و امنیتی سوریه
استفاده از اخبار جعلی درباره فرار فرماندهان نظامی یا شکست‌های استراتژیک.	شایعه‌پراکنی	
انتشار گسترده تصاویر قربانیان، به‌ویژه کودکان و خانواده‌ها.	تصاویر و ویدئوهای احساسی	
تمرکز بر جنبه‌های تلخ و ناگوار بحران، مانند بمباران مناطق غیرنظامی.	برجسته‌سازی فجایع انسانی	تحریک احساسات عمومی و گسترش ناامیدی اجتماعی
القای این باور که تغییر وضعیت موجود غیرممکن است و هیچ آینده روشنی وجود ندارد.	ایجاد حس بی‌قدرتی	
استفاده از هشتگ‌هایی مانند #SaveSyria و #AssadCrimes برای تحریک افکار عمومی جهانی.	ایجاد فشار بین‌المللی	
القای این تصور که تنها راه پایان بحران سوریه، مداخله نظامی بین‌المللی است.	مشروعیت‌بخشی به مداخلات خارجی	بسیج افکار عمومی بین‌المللی علیه نظام سوریه
استفاده از تصاویر احساسی و داستان‌سرایی برای جلب توجه مردم و سیاستمداران در کشورهای	تحریک احساسات جهانی	

مختلف.		
انتشار مداوم اخبار خشونت، بمباران و فجایع انسانی.	ایجاد حس ناامنی دائمی	تضعیف انسجام ملی و تشویق به مهاجرت
نمایش زندگی بهتر در کشورهای دیگر و ترغیب نخبگان و نیروهای متخصص به خروج از کشور.	تشویق به مهاجرت	
کاهش اعتماد عمومی به دولت، نهادها و حتی روابط بین افراد جامعه.	تخریب سرمایه اجتماعی	
القای این تصور که هرگونه حمایت از دولت، به انزوای اجتماعی و مجازات منجر خواهد شد.	ترس از انزوا	ایجاد ماریپیچ سکوت در میان حامیان دولت سوریه
نمایش گسترده گفتمان‌های ضدحکومتی به‌عنوان صدای اکثریت.	برجسته‌سازی روایت‌های مخالف	
اجتناب از ابراز دیدگاه‌های حامی دولت به‌دلیل فشارهای اجتماعی و روانی.	خودسانسوری	

اهداف جنگ شناختی در بحران سوریه را می‌توان در هفت محور اصلی بررسی کرد. نخست، تضعیف مشروعیت نظام سیاسی سوریه با تمرکز بر روایت‌سازی منفی، بازنمایی دولت به‌عنوان ساختاری فاسد و ناکارآمد و ایجاد دوگانگی اخلاقی دنبال شد. رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با تقویت احساس بی‌اعتمادی عمومی، مشروعیت دولت را به چالش کشیدند. دوم، قطبی‌سازی اجتماعی و شکاف‌های قومی-مذهبی از طریق بازتولید گفتمان‌های تفرقه‌افکنانه و برجسته‌سازی اختلافات تاریخی میان گروه‌ها، باعث افزایش بی‌اعتمادی و تضعیف وحدت ملی شد. سوم، کاهش انسجام نیروهای نظامی سوریه با استفاده از بمباران اطلاعاتی، شایعه‌پراکنی و القای حس ناامیدی، روحیه نیروهای امنیتی را تضعیف کرد. چهارم، تحریک احساسات عمومی و گسترش ناامیدی اجتماعی با انتشار تصاویر احساسی و تمرکز بر فجایع انسانی، امید به بهبود وضعیت را کاهش داد و احساس بی‌قدرتی را در جامعه تعمیق بخشید. در ادامه، بسیج افکار عمومی بین‌المللی علیه دولت سوریه از طریق هشتگ‌های جهانی و روایت‌های احساسی، حمایت‌های بین‌المللی و مشروعیت مداخلات خارجی را تقویت کرد. همچنین، ایجاد حس ناامنی دائمی و نمایش زندگی بهتر در خارج از کشور، تضعیف انسجام ملی و تشویق به مهاجرت نخبگان را به همراه داشت. در نهایت، ماریپیچ سکوت میان حامیان دولت از طریق برجسته‌سازی روایت‌های مخالف و فشارهای اجتماعی، منجر به خودسانسوری و کاهش حمایت عمومی شد. این اهداف در چارچوب نظری تحلیل گفتمان و جنگ

شناختی قابل تفسیر هستند که نشان می‌دهند چگونه زبان، تصاویر و اطلاعات جهت‌دار به‌عنوان سلاحی برای تغییر نگرش عمومی و هدایت رفتار جمعی مورد استفاده قرار گرفتند.

۴-۴- نقش بازیگران در جنگ شناختی سوریه

بحران سوریه صحنه‌ای پیچیده از تقابل بازیگران متعدد در سطوح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی بود که هر کدام از ابزارها و روش‌های متنوعی برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی و تغییر نگرش‌ها استفاده کردند. در این میان، جنگ شناختی به‌عنوان ابزاری مؤثر برای دست‌کاری اطلاعات، روایت‌سازی و هدایت احساسات عمومی به کار گرفته شد. بازیگران این عرصه شامل دولت سوریه، دولت‌های خارجی، گروه‌های معارض داخلی و بین‌المللی، سازمان‌های مردم‌نهاد و رسانه‌ها بودند که هر کدام با اهداف و استراتژی‌های خاص خود وارد میدان شدند. جدول زیر به تفصیل نقش این بازیگران و ابزارهای مورد استفاده آن‌ها در جنگ شناختی بحران سوریه را نشان می‌دهد.

جدول ۳- نقش بازیگران در جنگ شناختی سوریه

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
بازیگران دولتی داخلی (حکومت سوریه)	کنترل رسانه‌های داخلی	رسانه‌های دولتی مانند تلویزیون سوریه و خبرگزاری سانا (SANA) به‌عنوان ابزارهایی برای تقویت روایت‌های رسمی دولت استفاده شدند.
	تولید گفتمان‌های ضدتروریستی	دولت تلاش کرد تا بحران را به‌عنوان یک «جنگ علیه تروریسم» معرفی کند و مشروعیت اقدامات نظامی خود را بازسازی نماید.
	ایجاد اعتمادسازی	تلاش برای نمایش خدمات دولتی، بازسازی زیرساخت‌ها و تأمین امنیت در مناطق تحت کنترل دولت.
	ضعف ارتباطات استراتژیک	ناتوانی دولت در استفاده مؤثر از شبکه‌های اجتماعی و ضعف در تولید روایت‌های جذاب و قابل باور، موجب شد تا در برابر روایت‌های مخالف آسیب‌پذیر باشد.
بازیگران دولتی بین‌المللی	ایالات متحده	از شبکه‌هایی مانند CNN و VOA برای ترویج روایت‌های ضدحکومتی استفاده کرد.
	بریتانیا	از رسانه‌هایی مانند BBC عربی برای بازتاب

اخبار و تصاویر از فجایع انسانی و ناکارآمدی دولت سوریه بهره گرفت.		
با انتشار بیانیه‌های رسمی و استفاده از رسانه‌های تحت حمایت خود، تلاش کرد افکار عمومی جهانی را علیه دولت سوریه بسیج کند.	اتحادیه اروپا	
از شبکه‌های تلویزیونی مانند الجزیره و العربیه برای برجسته‌سازی روایت‌های ضدحکومتی استفاده کردند.	عربستان سعودی و قطر	
با پشتیبانی از گروه‌های معارض سوری و کنترل مناطق مرزی، سعی در تضعیف حاکمیت دولت سوریه داشت.		بازیگران دولتی منطقه‌ای
ترکیه از رسانه‌های داخلی و بین‌المللی برای تقویت تصویر خود به‌عنوان حامی حقوق مردم سوریه استفاده می‌کرد.	ترکیه	
این کشور روایت‌هایی از استقبال پناهندگان سوری و ارائه کمک‌های بشردوستانه منتشر می‌کرد.		
توییتر و فیسبوک به ابزارهای اصلی این گروه‌ها برای سازماندهی اعتراضات و انتشار پیام‌هایشان تبدیل شد.	بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی	
استفاده از تصاویر و ویدئوهای کودکان قربانی و مناطق بمباران شده برای تحریک احساسات عمومی.	تولید محتوای احساسی	
بازنمایی دولت سوریه به‌عنوان «سرکوبگر» و خود به‌عنوان «مدافع مردم».	ایجاد روایت‌های جایگزین	بازیگران غیردولتی داخلی (گروه‌های معارض و مسلح)
برخی از این گروه‌ها از پشتیبانی رسانه‌های بین‌المللی برخوردار بودند و روایت‌هایشان به‌صورت گسترده منتشر می‌شد.	حمایت رسانه‌ای خارجی	
معارضین داخلی، به‌ویژه گروه‌های مسلح، تلاش کردند خود را به‌عنوان مبارزان آزادی‌بخش و حامی حقوق مردم معرفی کنند.	ساختن تصویری قهرمانانه	

بسیاری از معارضین از شبکه‌های اجتماعی برای هماهنگی اعتراضات، نشر تصاویر و ویدئوهای خشونت‌آمیز و ایجاد همدلی بین مردم سوریه و جامعه بین‌المللی استفاده کردند.	تقویت ارتباطات دیجیتال	
انتشار مداوم گزارش‌هایی درباره نقض حقوق بشر توسط دولت سوریه.	گزارش‌های حقوق بشری	بازیگران بین‌المللی (سازمان‌های مردم‌نهاد و حقوق بشری)
سازمان‌های بین‌المللی مانند دیده‌بان حقوق بشر با انتشار گزارش‌هایی درباره وضعیت انسانی و حقوق بشر، افکار عمومی جهانی را علیه دولت سوریه تحریک کردند.	ایجاد فشار حقوق بشری	
استفاده از تصاویر و مستندات حقوق بشری برای تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاران جهانی.	تحریک افکار عمومی	
ایجاد بستری برای پذیرش افکار عمومی جهانی درخصوص مداخلات نظامی و سیاسی.	مشروعیت‌بخشی به مداخلات خارجی	
بسیاری از نهادهای غیردولتی با استفاده از تصاویر قربانیان جنگ و گزارش‌های میدانی، احساسات عمومی را برانگیخته و حمایت از معارضین را توجیه کردند.	توجیه حمایت از معارضین	
مانند #SaveSyria و #AssadCrimes که به سرعت جهانی شدند.	ایجاد هشتگ‌های جهانی	بازیگران رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی
استفاده از افراد مشهور و خبرنگاران شهروندی برای روایت‌سازی و جلب توجه جهانی.	تأثیر اینفلوئنسرها	
استفاده از حساب‌های جعلی و هماهنگ برای گسترش اخبار خاص و ایجاد حباب‌های اطلاعاتی.	ربات‌ها و مزرعه‌های ترول	
ثبت تصاویر و ویدئوهای مستقیم از محل درگیری‌ها.	انتشار محتوای میدانی	خبرنگاران شهروندی و فعالان مستقل
تأکید بر درد و رنج انسانی و بازتاب آن در سطح جهانی.	تولید روایت‌های احساسی	
ایجاد بستری برای توجه افکار عمومی بین‌المللی به بحران سوریه.	جلب حمایت جهانی	

جنگ شناختی در بحران سوریه با مشارکت بازیگران داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی و تغییر نگرش‌ها به کار گرفته شد. دولت سوریه با استفاده از رسانه‌های داخلی تلاش کرد مشروعیت خود را بازسازی کند، اما ضعف در بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات استراتژیک، تأثیر این تلاش‌ها را محدود کرد. در مقابل، دولت‌های خارجی مانند ایالات متحده و بریتانیا با استفاده از رسانه‌هایی چون CNN و BBC، از فجایع انسانی و ناکارآمدی دولت سوریه برای تضعیف مشروعیت آن استفاده کردند. همچنین، کشورهای مانند عربستان، قطر و ترکیه از رسانه‌های منطقه‌ای برای حمایت از معارضان و تضعیف گفتمان‌های رسمی دولت سوریه بهره گرفتند. گروه‌های معارض داخلی نیز از شبکه‌های اجتماعی برای بسیج عمومی و تولید پیام‌های احساسی استفاده کردند و سازمان‌های حقوق بشری با گزارش‌های خود، مشروعیت مداخلات خارجی را تقویت کردند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ شناختی در بحران سوریه، فرایندی پیچیده و چند لایه است که از ابزارها و تکنیک‌های متنوعی برای تغییر ادراک و رفتار جامعه بهره می‌برد. نظریه تحلیل گفتمان انتقادی، نقش رسانه‌ها در تولید و بازتولید گفتمان‌های مسلط را تفسیر کرده و نظریه جنگ شناختی، چگونگی استفاده از این گفتمان‌ها برای تغییر ادراک عمومی و مشروعیت‌زدایی را توضیح می‌دهد. این تلفیق نظری به درک بهتر فرایند جنگ شناختی و شناسایی ابعاد مختلف آن کمک می‌کند.

۴-۵- پیامدهای جنگ شناختی در سوریه

جنگ شناختی در بحران سوریه با بهره‌گیری از رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و روان‌شناختی این کشور گذاشت. این جنگ باعث قطبی شدن جامعه و تشدید شکاف‌های داخلی شد؛ به‌طوری که گفتمان‌های متعارض در شبکه‌های اجتماعی منجر به ایجاد حباب‌های اطلاعاتی گردید و انسجام ملی را تضعیف کرد. همچنین، رسانه‌های بین‌المللی با نمایش ناکارآمدی، فساد و خشونت دولت سوریه، مشروعیت نظام سیاسی را به چالش کشیدند و اعتماد عمومی را کاهش دادند. این روند فشارهای بین‌المللی را افزایش داد و سرمایه اجتماعی کشور را تضعیف کرد. پیامدهای دیگر این جنگ شامل گسترش خودسانسوری و انفعال اجتماعی، فرسایش همبستگی ملی و بحران هویت فرهنگی بود. تخریب آثار فرهنگی و تضعیف ارزش‌های مشترک، به آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر هویت ملی منجر شد. همچنین، مهاجرت گسترده نخبگان و نیروی کار ماهر به دلیل ناامنی و تبلیغات رسانه‌ای درباره زندگی بهتر در خارج، بحران انسانی را تشدید کرد. افزایش احساس بی‌قدرتی و ناامیدی عمومی،

همراه با فروپاشی نظام سیاسی و فشارهای داخلی و خارجی، در نهایت دولت سوریه را در مدیریت بحران ناتوان ساخت.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ شناختی در بحران سوریه با استفاده از تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) و نظریه جنگ شناختی قابل تفسیر است. رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با زبان احساسی، داستان‌سرایی هدفمند و بازنمایی منفی، مشروعیت نظام سیاسی را تضعیف و بر ادراک عمومی تأثیر گذاشتند. از سوی دیگر، اطلاعات و اخبار جعلی به‌عنوان ابزارهای جنگ شناختی، شکاف‌های اجتماعی را گسترش دادند، بحران هویت را تشدید کردند و سرمایه اجتماعی را تضعیف نمودند. این جنگ چند لایه، جامعه سوریه را به سمت انفعال، ناامیدی و فروپاشی سیاسی سوق داد و پیامدهای آن در عرصه داخلی و بین‌المللی مشهود بود.

در بحران سوریه، مشروعیت‌زدایی از نظام سیاسی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف و پیامدهای جنگ شناختی، زمینه‌ساز سقوط دولت شد. رسانه‌های بین‌المللی و شبکه‌های اجتماعی با بهره‌گیری از گفتمان‌هایی چون ناکارآمدی، فساد، خشونت و نقض حقوق بشر، تصویری منفی و بی‌اعتماد از حکومت در ذهن شهروندان و افکار عمومی جهان ساختند. این بازنمایی‌های منفی با کاستن از سرمایه اجتماعی و تضعیف اعتماد عمومی، باعث فروپاشی انسجام ملی شد و مردم را از ساختار رسمی قدرت جدا کرد. در چنین شرایطی، دولت مشروعیت خود را نزد افکار عمومی از دست داد و توان بسیج‌گری، اقناع و حتی اعمال قدرت را از کف داد؛ امری که در نهایت به ناتوانی ساختاری نظام در مدیریت بحران و فروپاشی تدریجی آن انجامید. از این رو، مشروعیت‌زدایی نه فقط یک پیامد، بلکه یک عامل راهبردی در مسیر سقوط دولت سوریه بود.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنگ شناختی در بحران سوریه، به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در منازعات معاصر، پیامدهای گسترده‌ای در سطوح اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به همراه داشته است. با استفاده از دو نظریه اصلی تحلیل گفتمان انتقادی (CDA) و نظریه جنگ شناختی، این پژوهش به بررسی نحوه تأثیرگذاری رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و عملیات روانی بر ادراک عمومی، مشروعیت سیاسی و انسجام اجتماعی پرداخته است. تحلیل گفتمان انتقادی نشان می‌دهد که روایت‌های رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی، از طریق بازنمایی منفی نظام سیاسی سوریه، گفتمان‌های مسلطی را بازتولید کردند که به کاهش اعتماد عمومی و مشروعیت سیاسی نظام انجامید. استفاده از زبان احساسی، تصاویر نمادین و داستان‌سرایی هدفمند، تأثیری عمیق بر مخاطبان داخلی و بین‌المللی گذاشت و توانست مشروعیت نظام را به چالش بکشد. از سوی دیگر، نظریه جنگ

شناختی نشان می‌دهد که ابزارهای اطلاعاتی، ازجمله اخبار جعلی، تصاویر احساسی و بمباران اطلاعاتی، به‌عنوان سلاح‌هایی برای تغییر ادراک و رفتار عمومی مورد استفاده قرار گرفتند. این ابزارها نه تنها توانستند بحران هویت و شکاف‌های اجتماعی را تعمیق بخشند، بلکه احساس ناامیدی، انفعال و خودسانسوری را در میان مردم گسترش دادند. در نتیجه، انسجام ملی به‌طور جدی تضعیف شد و زمینه برای فروپاشی سیاسی فراهم آمد. در نهایت، این پژوهش تأکید می‌کند که جنگ شناختی در بحران سوریه، نه تنها یک ابزار اطلاعاتی، بلکه پدیده‌ای چند لایه و پیچیده است که با تأثیرگذاری بر احساسات، هویت و رفتار عمومی، توانست نظام سیاسی و اجتماعی سوریه را به‌سوی فروپاشی سوق دهد. بررسی این بحران از منظر نظریه‌های گفتمانی و شناختی، کمک شایانی به درک بهتر نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در مدیریت یا تشدید بحران‌ها می‌کند و به‌عنوان الگویی برای تحلیل جنگ‌های شناختی در دیگر نقاط جهان نیز قابل استفاده است.

در بحران سوریه، جنگ شناختی با بهره‌گیری از روایت‌سازی رسانه‌ای، عملیات روانی و بمباران اطلاعاتی، نه تنها مشروعیت سیاسی دولت اسد را به‌شدت تضعیف کرد، بلکه بسترهای لازم برای فروپاشی ساختارهای حاکمیتی را فراهم آورد. با تداوم بازنمایی‌های منفی، انتشار اخبار جعلی و القای ناکارآمدی و خشونت ساختاری، اعتماد عمومی فرو ریخت و دولت از پشتوانه اجتماعی تهی شد. این روند در کنار گسترش شکاف‌های اجتماعی، بحران هویت و انسداد در فرایند اقناع سیاسی، نظام را در برابر فشارهای داخلی و بین‌المللی آسیب‌پذیر ساخت. بنابراین، می‌توان گفت مشروعیت‌زدایی سازمان‌یافته از طریق جنگ شناختی، نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای در تضعیف و سقوط تدریجی دولت اسد ایفا کرد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله پیش‌رو فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

فهرست منابع

منابع فارسی

- باغبان کندی، سعید. (۱۴۰۳). همپوشانی و تعارض منافع اعضای شورای امنیت ملل متحد در بحران سوریه (۲۰۱۱-۲۰۲۳). *سیاست جهانی*، ۱۳(۱)، ۳۵-۵۸.
- چرخ‌انداز، ابوالفضل و امینی، آرمن. (۱۴۰۳). بررسی علل تغییر سیاست‌های راهبردی دولت ترکیه در سوریه (۲۰۲۰-۲۰۲۳). *مطالعات بین‌المللی*، ۲۰(۴)، ۲۷۱-۲۸۹.
- حامدی شیروان، زهرا و پهلون‌نژاد، محمدرضا. (۱۳۹۴). بررسی بازنمایی یک‌سویه و جانبدارانه تحولات سوریه در منابع خبری غرب. *جستارهای زبانی*، ۶(۵).

- درب، بشار رافع. (۱۳۹۸). نقش رسانه‌های مجازی در مسئله سوریه و تأثیر آن بر اندیشه‌های سیاسی جوانان سوری. *علوم خبری*، ۱(۳۲)، ۵۳-۷۲.
- سعیدی‌راد، آرش و میرجلیلی، سید محمد مهدی. (۱۴۰۲). علل پایداری بحران‌های جهان اسلام از زمان شکل‌گیری بیداری اسلامی تا کنون (مطالعه موردی بحرین، عراق، سوریه، اردن). *بحران‌پژوهش جهان اسلام*، ۱۰(۱)، ۱۱۸-۱۰۰.
- شعبانی سارویی، رمضان. (۱۳۹۴). *جریان شناسی فتنه و جنگ نرم در ایران*، تهران، معاونت سیاسی ع.س. فراجا.
- علی‌یاری، حسن و رنجیر، محمدرضا. (۱۴۰۳). راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مجموعه امنیتی خاورمیانه با تأکید بر قدرت هوشمند (مطالعه موردی بحران عراق و سوریه). *بحران‌پژوهش جهان اسلام*، ۱۱(۳)، ۱-۲۱.
- کاظمی، حامد؛ کاظم‌پور، لقمان و اخوان کاظمی، مسعود. (۱۴۰۲). تعارض منافع بازیگران و تداوم در پایداری بحران سوریه. *روابط خارجی*، ۱۵(۳)، ۱۸۲-۲۱۰.
- مهدی‌زاده، سید محمد و علیزاده، عبدالرحمان. (۱۳۹۲). مقایسه برساخت رسانه‌ای منازعه سوریه در اخبار تلویزیونی صدا و سیما ج.ا. و بی بی سی فارسی، *فصلنامه علوم اجتماعی (علامه طباطبائی)*، (۶۳).
- مهرابیان، زهرا سادت؛ احمدی نوح‌دانی، سیروس و قادری حاجت، مصطفی. (۱۴۰۱). بررسی علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۴(۳)، ۱۳۱-۱۶۰.
- یگانه، محمد. (۱۴۰۳). دولت ورشکسته و پدیده افراط‌گرایی: تحلیلی بر ظهور گروه تروریستی داعش در سوریه. *مطالعات بیداری اسلامی*، ۱۳(۲)، ۲۷-۵۴.

منابع انگلیسی

- Biddle, S. (2022). *Information warfare: Strategies and consequences*. Routledge.
- Chouliaraki, L., & Fairclough, N. (1999). *Discourse in late modernity: Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh University Press.
- Conduit, D. (2023). Digital authoritarianism and the devolution of authoritarian rule: Examining Syria's patriotic hackers. *Democratization*, 979-997.
- Dandeker, C. (2019). *Cognitive warfare: An emerging dimension in modern conflicts*. Palgrave Macmillan.
- Elias, C. (2024). Video archives of the Syrian Revolution: A media experiment. *Visual Anthropology*, 74-91.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. Routledge.
- Lloyd, R. (2016). Cognitive warfare and the impact of media. *Journal of Military Strategy*, 24(3), 45-61.
- Lupovici, A. (2020). *The psychological dimension of cognitive warfare*. Cambridge University Press.
- Nissen, T. E. (2015). *Cognitive warfare in the digital age*. NATO Defence College.
- Parkinson, S. E. (2023). Unreported realities: The political economy of media-sourced data. *American Political Science Review*.
- Polyakova, O., & Kuzina, M. (2025). Depicting sustainability awareness in Turkey-Syria earthquake news coverage via sentiment analysis. *Text Mining and Sentiment Analysis in Climate Change and Environmental Sustainability*, 22.
- Pomerantsev, P. (2015). *Nothing is true and everything is possible: The surreal heart of the new Russia*. PublicAffairs.
- Rid, T. (2020). *Active measures: The secret history of disinformation and political warfare*. Farrar, Straus and Giroux.
- Thomas, T. (2021). *Cognitive warfare: A modern approach to strategic influence*. Strategic Studies Institute.

- Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. Palgrave Macmillan.
- Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis*. Oxford University Press.
- Wiebelhaus-Brahm, E., Al-Khateeb, S., Agarwal, N., Bandeli, K. K., Chowdhury, R., Hussain, M. N., Obadimu, A., & Walter, O. (2024). Social media justice and peacebuilding mobilization for Syria. *The Midsouth Political Science Review*, 23, 42.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2009). *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications.

Translated References to English

- Aliyari, H., & Ranjbar, M. R. (2024). The strategy of the Islamic Republic of Iran in the Middle East security complex with emphasis on smart power (Case study of Iraq and Syria crises). *Crisis Research of the Islamic World*, 11(3), 1–21. **[In Persian]**
- Baghban Kandari, S. (2024). The overlap and conflict of interests of the members of the United Nations Security Council in the Syrian crisis (2011–2023). *Global Politics*, 13(1), 35–58. **[In Persian]**
- Charkh Andaz, A., & Amini, A. (2024). An analysis of the causes of change in Turkey's strategic policies in Syria (2020–2023). *International Studies*, 20(4), 271–289. **[In Persian]**
- Dreeb, B. R. (2019). The role of social media in the Syrian issue and its impact on the political thoughts of Syrian youth. *Journalism Studies*, 8(32), 53–72. **[In Persian]**
- Hamed Shirvan, Z., & Pehlon Nejad, M. R. (2015). Examining the one-sided and biased representation of the Syrian developments in Western news sources. *Linguistic Essays*, 6(5). **[In Persian]**
- Kazemi, H., Kazempour, L., & Akhavan Kazemi, M. (2023). The conflict of interests among actors and the continuation of the Syrian crisis. *Foreign Relations*, 15(3), 182–210. **[In Persian]**
- Mahdizadeh, S. M., Alizadeh, S. M., & Abdulrahman, A. (2013). Comparing the media construction of the Syrian conflict in IRIB and BBC Persian news. *Social Sciences Quarterly (Allameh Tabatabai University)*, (63). **[In Persian]**
- Mehrabian, Z. S., Ahmadi Noohdani, S., & Ghaderi Hajet, M. (2022). A study on Turkey's geopolitical interests and concerns in Syria. *Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(3), 131–160. **[In Persian]**
- Saeidi Rad, A., & Mirjalili, S. M. M. (2023). The causes of the persistence of crises in the Islamic world since the formation of the Islamic Awakening (Case study of Bahrain, Iraq, Syria, Jordan). *Crisis Research of the Islamic World*, 10(1), 100–118. **[In Persian]**
- Shabani Saroui, R. (2015). *The analysis of the sedition and soft war movement in Iran*. Political Deputy of the IRGC. **[In Persian]**
- Yeganeh, M. (2024). The collapsing state and the phenomenon of extremism: An analysis of the emergence of the ISIS terrorist group in Syria. *Studies in Islamic Awakening*, 13(2), 27–54. **[In Persian]**